

तेथे कर माझे जुळती!

गाडी आय एटीवर घेतली. बिंगहॅमटनचा रस्ता पायाखालचा होता. काण्यांना बन्याच वर्षांनी भेटणार होतो. आमच्या थोरलीच्या लग्नाला त्यांचे येणे आयत्या वेळी रद्द झाले होते. फॉल कलर्स पाहायला त्या भागात येण्याचे निमित्त त्यांना सांगितले होते. सौ.लाही अनिताताईना भेटायची तीव्र इच्छा होती. बरोबर लग्नाची निहिंडियो घेतली होती. त्यांनी आमच्या मुलांना लहानपणापासून पाहिले होते. ते लग्नाला येऊ शकले नाहीत ह्याचे आम्हालाही वाईट वाटत होते.

आमची बे एरियाहून एकदम बिंगहॅमटनला बदली झाली तेव्हा मला प्रमोशन मिळाल्याचा आनंद झाला होता, पण भारतीय लोकांच्या परिसराची उणीव भासत होती. मी ऑफिसला जायचो. दिवसा मुलांच्याबरोबर त्या अनोळखी प्रदेशात सौ.ला वेड लागायची वेळ आली होती. ती फोन बुक चाळायला लागायची. त्यात “काणे अनिता” ह्या नावावर थांबली. अनिता आपल्यातही नाव असतं पण केन की काणे हे कळेना. शेवटी, तिने धीर करून त्यांना फोन लावला. भारतीय आवाज ऐकल्यावर तिला हायसे वाटले. त्या अनिता काणेच होत्या. “या ना, आम्हाला भेटायला. रविवारी संध्याकाळी या. आम्ही घरातच असतो.” फोनवर ओळख झाली आणि आता भेटायची संधी - ह्या विचाराने त्यांच्याबद्दल लगेच प्रेम वाढू लागले होते.

ठरल्याप्रमाणे, आम्ही रविवारी त्यांना भेटायला गेलो. घर बैठे (रँच) होते. ड्राइव्ह वेला रस्त्यापासून खाली उतार होता. घरासमोर बन्यापैकी गवत आणि फुलझाडे होती. गाढी आत नेताना मागल्या बाजूचा जमिनीवर उभारलेला मोठा स्विमिंग पूल दृष्टीस पडला. गाढीतून उतरून, काही पायऱ्या वर चदून फुलझाडांच्या कडेने समोरच्या दरवाज्याकडे गेलो. स्वागत करायला सदुभाऊ आणि अनिताताई, दोघेही होते. आत शिरल्यावर उजवीकडे 'कीप युवर शूज हिअर' अशा आदेशाचा कागद, दृष्टीस पडेल अशा ठिकाणी चिकटावलेला होता. आम्ही पादत्राणे काढणारच होतो, पण घरात अशी सूचना पाहण्याचा योग प्रथमच आला होता. 'आम्हाला तीम मुलगे आहेत आणि त्यांच्या अमेरिकन मित्रमंडळीना स्पष्ट

केल्याशिवाय हे कळत नाही' असा त्यांनी खुलासा केला. मुले सहा, दहा आणि बारा वर्षे वयाची म्हणजे आमच्या मुलींपेक्षा बरीच मोठी. लिंबिंग रूम अमेरिकेतील मध्यमवर्गीय भारतीयांना साजेशी होती. माफक फर्निचर, भिंतीवर काही इथली चित्रे - काही भारतातील - काही देवांची. शिवाय रेडियो, टीव्ही आणि यथासांग पसारा मुलांचे वास्तव्य दर्शवत होता. डायनिंग रूमच्या शेजारच्या खोलीने विशेष लक्ष वेधले. तेथे एक-दोन कपाटांखेरीज फारसे फर्निचर नव्हते. जमिनीवर एक चौरंग, त्यावर एका स्वार्मांची फ्रेम, शेजारी अनेक पुस्तके, पूजेचे सामान, पेटी, तबला, झांजा व भिंतीवर दत्ताचे कॅलेंडर. उद्बत्तीचा वास लपत नव्हता. फारच सज्जन कुटुंब होते. त्यांनी प्रेमाने आमचे स्वागत केले. मुलांच्या ओळखी झाल्या. कधीही भेटलो तरी सदुभाऊंचा पेहराव म्हणजे डार्क रंगाची पैंट, पांढरा शुभ्र शर्ट. केसांना कलप लावत नसत तरी त्यांचे केस नेहमी काळे असत, डोळ्यांना काळ्या फ्रेमचा चष्मा. अनिताताई नेहमी साडीधारी असायच्या. साडीचा रंग सौम्य असायचा. दोघेही मध्यम बांध्याचे आणि सदा हसतमुख असत. त्यांना भेटले की मन प्रसन्न होई. ते बिंगहॅमटनमध्ये सात-आठ वर्षे होते. सदुभाऊंना पीएच.डी. पदवी होती. ते प्लॉस्टिकतज्ज्ञ म्हणून एका कंपनीच्या आर अँड डी विभागाचे मुख्य होते. अनिताताई मातृत्व आणि बालसंगोपन ह्या जबाबदान्या सांभाळत होत्या. मुले हुरहुनरी होती. अभ्यासात हुशार; शाळेच्या खेळांत, संगीतात, नाटकांत भाग घेत असत. वडिलांच्या वळणावर गेली असावीत. घरी पूजा-भजनाचे संस्कार होते. सदुभाऊंना शास्त्रीय संगीताची आवड होती. ते सॅक्सोफोनवर आपल्या संगीताला साथ कशी करायची हे थोरल्याला शिकवत असत. कॅरिओकी रेकॉर्डच्या साहाय्याने तो गाणीसुद्धा गात असे. सदुभाऊंचे तबला-पेटीचे ज्ञान स्वतःच आजमावलेले होते. दर रविवारी, बरोबर दहा वाजता पेटी आणि तबल्यासह भजन आणि पोथीचा घरगुती कार्यक्रम असायचा. त्यांनी एकदा आम्हालाही बोलावले. आम्हाला मुलांची तयारी करण्यात दहा मिनिटे उशीर झाला. आम्ही पोचलो तेव्हा वेळेनुसार त्यांचे भजन चालू झालेले होते. त्यांच्या भजनानंतरच आमची विचारपूस झाली.

सदुभाऊ हसतखेळत गप्पा मारत. त्या दोघांनी इमर्जन्सी मेडिकल सर्विसचा कोर्स केला आणि समाजसेवा म्हणून ते काम करत. सदुभाऊंना रक्त पाहून घेरी यायची. पहिल्या अपघाताच्या ठिकाणी रक्तबंबाळ माणूस पाहिल्यावर त्याच्याबरोबर सदुभाऊंचीसुद्धा कशी शुश्रूषा करावी लागली हे विनोदी शब्दांत सांगितले. एकदा, आमच्या घरी भारतातील एक सतारीयांचा कार्यक्रम योजला होता. कोणी तबलजी मिळेना तेव्हा सदुभाऊंनी विडा उचलला. कधी साथ केली

नाही, पण करून बघू - इति सदुभाऊ. कार्यक्रमात संतारियांनी त्यांना सांगितले, “अहो, तुम्ही मला साथ करायची; मी तुम्हाला नाही.” कार्यक्रम करमणुकीचा झाला हे सांगणे नको.

त्यांच्या ऑफिसमध्ये एकाकडे पायलटचे लायसन्स होते. सदुभाऊंच्याही डोक्यात आले की पायलटचे लायसन्स घ्यावे. लगेच त्यांनी त्या विषयाच्या मागे लागून, विमान उडवणे शिकून लायसन्स मिळवले - पुढे ते वापरले नाही कारण, ‘आनंद ते मिळवण्यात असतो’ - इति सदुभाऊ. तसेच, त्यांच्या कामात त्यांना पेटंट अंटर्नीची मदत लागली. त्यांच्या बेअक्कल अंटर्नीचा त्यांना त्रासच जास्त झाला. लगेच, त्यांनी स्वतः ते काम करायचे ठरवले. चौकशी केल्यावर एका कॉलेजच्या अध्यापकाने सांगितले, की त्यांचा कोर्स केल्याशिवाय ती परीक्षा पास होणे अशक्य. हे सदुभाऊंना अपमानास्पद वाटले. त्यांनी त्याच अध्यापकाच्या पुस्तकाचा अभ्यास करून अगदी थोड्या अवधीत ते परीक्षेत उत्तीर्ण झाले. त्यांना वाचनाची आवड होती. घरात पुस्तके ठेवायला जागा नाही अशी अनिताताईची तक्रार असायची. रोज रात्री पलंगावरून पुस्तके खाली काढून ठेवायची आणि सकाळी परत पलंगावर!

त्यांच्या आग्रहास्तव अनिताताईची बायॉलॉजीत एम.एस. करायचे ठरवले. सदुभाऊंनी त्या विषयाचा आधी अभ्यास करून आपल्या पत्नीला मदत केली आणि तिचे एम.एस. संपवले. शिकवायची आवड असल्याने ते त्याच कॉलेजमध्ये ऑपरेशन्स रिसर्चचे काही विषय पार्ट टाइम शिकवत असत. शिवाय, एम.बी.ए. करण्यासाठी ते विद्यार्थी म्हणूनही त्याच कॉलेजमध्ये दाखल झाले होते. काही विद्यार्थ्यांच्या बरोबर ते वर्गात बसायचे व त्यांना प्रोफेसरच्या नात्याने इतर काही विषय शिकवायचे. त्यांचा मधला मुलगा शाळेत बेस बॉल खेळत असे. त्याची टीम दर वर्षी हरायची. हे पाहून त्यांनी बेस बॉल कोच व्हायचे डोक्यात घेतले. कधी बेस बॉलची बॅट हातात न घेतलेल्या सदुभाऊंनी त्याही विषयाचा अभ्यास केला. त्या टीमची अवस्था एवढी दयनीय होती की प्रयोग म्हणून की काय शाळेने सदुभाऊंना कोच होण्याची संधी दिली. वर्षाच्या शेवटी, ती टीम यशस्वी झाली. हेतू साध्य झाल्यावर, त्यांनी त्यातून अंग काढून घेतले. त्यांच्याशी टेक्निकल आणि इतर तत्त्वज्ञानासारख्या गहन विषयांवर गप्पा मारायला आम्ही उत्सुक असायचो. कॉफीमेंटमध्ये किती फॅट असते आणि कोकाकोलाच्या लहान बाटल्या काचेच्या का असतात आणि प्लॅस्टिकच्या का नसतात हे प्रथम आम्हाला सदुभाऊंकडून कळले.

त्यांच्या आठवणी भजेशीर असतात. एकदा, भारतात सुट्टीला जाताना

प्रत्येकाने फक्त खांच्यावरची बँग न्यायचे असे त्यांनी ठरवले आणि त्यांच्या कुटुंबीयांनी ते एकले. भारतात सगळ्या वस्तू मिळतात त्यामुळे इथून काही भेटी नेण्यात अर्थ नव्हता. शिवाय, तिथे रोज कपडे धुतले जातात. त्यामुळे इथल्यापेक्षा कमी कपडे लागतात. माझ्या माहितीतील इतर कोणीही ही अट मान्य केली नसती. त्यांच्या धाकट्याला तेथील तिखट अन्नाची भीती होती. सदुभाऊंनी त्याला एक जहाल लवंगी मिरची दिली आणि एक स्वतः घेतली आणि खा म्हणून सांगितले. मुलाने, नाकातोंडाने वाफा येत होत्या तरी आज्ञाधारकपणे ती खाल्ली. सदुभाऊंनीही त्याला साथ दिली. ‘मुला, तू हे पचवलंस, आता तुला कुठलाही तिखट पदार्थ खाता येईल,’ असा आशीर्वाद दिला. एकदा, त्यांच्यावर कीड पडली होती म्हणून त्यांच्यावर लॉन मोवर फिरवला - इति सदुभाऊ. एकदा, घरासमोर मोठे प्लॅस्टिकचे पडदे आणि लाकडाचे खांब दिसले. “स्विमिंग पूलची फार कटकट व्हायला लागली, सतत त्यात काही तरी केमिकल घाला, साफ करा व वर्षातून दोन-तीन महिनेच हवा जरा गरम असते आणि वेळ असायला पाहिजे ना! शेवटी त्याला भोक पाडले. नाही तरी बन्याच दिवसांत पाऊस नाही पडलेला.” असा सदुभाऊंनी खुलासा केला.

माझे वडील आमच्याकडे आले असताना ते आजारी पडले. सदुभाऊ त्यांची चौकशी करत आणि सोबत म्हणून रोज त्यांच्याशी प्रेमाने गप्पा मारायला येत.

अनिताताईही आदर्श पत्नी आणि माता होत्या. त्यांनी मुलांना चांगले वळण लावले होते. मुलांनी फार टीव्ही पाहू नये ह्याची खबरदारी त्यांनी घेतली होती. आठवड्यात जास्तीत जास्त दहा तास, दोन आठवड्यांत पंधरा आणि महिन्यात वीस तास टीव्ही बघायची त्यांना परवानगी होती. आमच्या घरी टीव्ही चालू असल्यास त्यांची मुले डोळ्यांवर हात ठेवून दुसऱ्या खोलीत जायची. अशा अनन्य कुटुंबाची ओळख होणे हे आमचे भाग्यच होते!

काही वर्षांनी माझी बदली न्यू जर्सीला झाली तरी वरचेवर फोन व्हायचे. सदुभाऊंनी दोन वर्षांनी अचानक नोकरी सोडून दिली. ते सेवानिवृत्त होण्याच्या वयाचे नव्हते. ऑफिसमध्ये वरिष्ठांशी काही मतभेद झाले म्हणून त्यांनी नोकरीवर लाथ मारली होती आणि त्यांच्या कॉलेजमध्ये प्रोफेसरकी पत्करली होती. मिळकतीत भर पाडण्यासाठी त्यांनी कॉम्प्युटर हार्डवेअर आणि सॉफ्टवेअरचा किरकोळ धंदा सुरु केला होता. डोक्यात आले की लगेच सिद्धीस न्यायचे हा त्यांचा बाणा आम्हाला परिचित होता. त्यांचा थोरला पुढे कॉलेजला स्टोनी ब्रुकला गेला. त्याच्याकडे जाता-येताना काणे लोक रस्त्यात आम्हाला भेटून जायचे.

आम्हीही नायगाराच्या बाजूला गेलो तर त्यांच्याकडे हजेरी लावत असू.

असे दिवस गेले. बन्याच दिवसांत बोललो नव्हतो आणि ते भारतातून नुकतेच परतले होते, म्हणून एकदा सहज फोन केला. थोरल्याची चौकशी केली तेव्हा ते म्हणाले, की तो अचानक स्वर्गवासी झाला. कानावर विश्वास बसेना. धक्काच बसला! एवढा तरुण वयाचा, हरहुन्नरी - हे कसे शक्य आहे. “भारतातून काही तरी इन्फेक्शन घेऊन आला होता. इथे आल्यावर तो आजारी पडला आणि रोगाचे निदान होण्याच्या आधीच त्याला देवाज्ञा झाली.” सदुभाऊंनी शांतपणे सांगितले, “जे आपल्या हातात नसते ते स्वीकारावेच लागते. मग ते सुख असो की दुःख. फरक एवढाच की दुःख स्वीकारणे जरा कठीण जाते.”

त्यांच्यापेक्षा आम्हालाच जास्त त्रास होत होता असा भास झाला. पुढे मधल्याचे लग्न झाले आणि तो नोकरीनिमित्त कॅलिफोर्नियाला गेला. धाकट्याचे शिक्षण झाले आणि त्याला तिथेच जवळपास नोकरी मिळाली.

अशा आठवर्षीची उजळणी करत आम्ही बिंगहॅमटनचा रस्ता कापत होतो. आमच्या थोरलीच्या लग्नाचे बोलावणे करायला फोन केला तेव्हा त्यांना बेसुमार आनंद झाल्याचे कळत होते. नक्की येऊ असे त्यांनी सांगितले होते. ‘लहानपणापासून पाहिलेल्या मुलांची उन्नती बघायला संधी फार मोलाची असते.’ आयत्या वेळी सदुभाऊंची तब्येत जरा बिघडती म्हणून ते येऊ शकले नाहीत. सकाळी फॉल कलर्स पाहून त्यांच्याकडे दुपारी चहाला येऊ म्हणून सांगितले होते. खेरे म्हणजे फॉलमध्ये आम्हाला फारसे गम्य नव्हते, पण त्यांना जेवणाचा त्रास नको म्हणून फक्त चहा घेऊ असे सांगितले होते.

आयएटीवरच्या पॉवर हाऊस रेस्टारंटमध्ये परत येताना जेवायचे ठरवले होते. घरासमोर गाडी थांबवली. ते वाटच बघत असावेत. समोर त्यांची जुनी व्होल्वोची स्टेशन वॅगन ओळखली... आम्ही उतरत्या ड्राइववेवरून खाली गेलो. त्यावर वाजवीपेक्षा अधिक खड्डे होते. गवताची दशा चांगली होती, पण फुलझाडे मात्र परत लावली नव्हती. वर जायच्या पायन्यांचे वय आता दिसू लागले होते. सिमेंटच्या भेगांतून गवत आणि पालवी डोकावत होती. पायन्यांवरच अनिताताईनी आमचे स्वागत केले. तोच पेहराव, तशीच सौम्य रंगाची साडी, तेच प्रेमळ हास्य - अगदी घरी आल्यासारखे वाटले. दरवाज्याच्या आता सदुभाऊ सज्ज होते. त्यांच्यातही काही फरक नव्हता - डार्क रंगाची पॅंट, पांढरा परीट घडीचा शर्ट, काळ्या फ्रेमचा चष्मा. चष्म्याचे भिंग मात्र जरा जाड वाटले. मोतीबिंदूचे ऑपरेशन झाले असावे. दोघांच्या चेहेन्यावरचा आनंद बघताना त्यांचे बाजूचे किंचित पांढरे केस लक्षात आले.

लिहिंग रूम रंगवलेली होती. आता भरपूर वेळ असल्याने अनिताताईनी स्वतः रंगकाम केले होते असे सदुभाऊंनी अभिमानाने सांगितले. सोफा नवीन होता. आता, घरात मुले नसल्याने पसारा नव्हता. दरवाज्याजवळची पादत्राणे काढून ठेवायचा कागद नव्हता. आता मुलांना सांगावे लागत नाही असा खुलासा झाला. टीव्ही आणि टेपेकॉर्डर पूर्वीचे होते हे लगेच लक्षात आले. त्याच्या शेजारी काही टेप होत्या. डायनिंग रूमच्या शेजारची खोली ओळखीची होती. त्याची सजावट फारशी बदललेली नव्हती. तीच स्वार्मीची फ्रेम, तीच पुस्तके पण जरा आवरलेली होती. तबला कोपन्यात होता. “मुलं नसल्याने आता भजनाच्या वेळी मी फक्त पेटी वाजवतो. ही तबला वाजवायला तयार नसते.” अनिताताईकडे बघत सदुभाऊ मिस्किलपणे म्हणाले.

दोन्ही घरच्या बातम्यांची देवाणघेवाण झाली. आम्ही त्यांच्या थोरल्याचा विषय कटाक्षाने टाळला. त्यांचा धाकटा जवळच राहायचा. त्याला एक गर्लफ्रेंड होती. त्याच्या लग्नाची ते वाट पाहत होते, पण त्याला घाई नव्हती. ‘वीक डेला जरी केलेस तरी चालेल. मी कॉलेजचा क्लास बुडवून तुझ्या लग्नाला येईन’ असे सदुभाऊंनी त्याला सांगितले होते. त्यांची विनोदबुद्धी कमी झालेली नव्हती. चहापोहे-बिस्किटे झाली. सदुभाऊंनी डायॅबिटिस आहे म्हणून खाण्यापिण्यात हात राखून साथ दिली.

सौ.ने लग्नाचा आल्बम काढला आणि सोफ्यावर दोन्ही बाजूला काणे दांपत्याला जागा ठेवून ती मध्ये बसली. सदुभाऊंनी शेजारच्या टेबलावरचे मोठे भिंग उचलले. आमच्या प्रश्नार्थक चेहन्याकडे पाहून अनिताताई म्हणाल्या, “ह्यांना दिसायला त्रास होतो म्हणून हे भिंग वापरतात.”

“आय अॅम लिगली ब्लाईड” सदुभाऊंनी तात्काळ खुलासा केला. त्यांचे शब्द निर्विकार होते, पण ते ऐकून क्षणभर आमचा जीव थिजला. शब्दांवर विश्वास बसत नव्हता. डोळ्यांनी जन्मभर पाहिलेले जग एकाएकी अदृश्य झाले म्हणजे काय यातना होत असतील ह्याची कल्पनाच करवत नव्हती. आम्हाला तर सकाळी चष्मा लावल्याशिवाय एक मिनिटही चैन पडत नाही. ह्यांची चष्मा लावूनही दृष्टी कायमची लोपलेली! आयुष्यातल्या गृहीत धरलेल्या सुखाला ते मुकलेले होते. आमच्या दोघांच्याही तोंडातून शब्द फुटे ना. ही अस्वस्थ शांतता त्यांच्या लक्षात आली असावी. “माझा डायॅबिटिस जरा जास्त चिघळला आणि त्यामुळे ही स्थिती आली.” सदुभाऊंनी पुढे सांगायला सुरुवात केली.

“ह्यांच्यावर काही इलाज नाही का?” सौ.ने. कळकळीने विचारले. सदुभाऊंनी अधिक माहिती सांगण्याचा प्रयत्न केला, पण माझे लक्ष नव्हते.

एवढेच ताडले की ह्यातून आता काही सदुभाऊंची सुटका नाही. “तसे ह्या भिंगाने वेळ लागतो पण बरे दिसते. हे फोटो माझ्या गतीने बघता येतील. तुमच्या मुलांना बन्याच वर्षात पाहिलेले नाही. फोटोत त्यांना भेटण्याचे सुख मिळेल.”

सदुभाऊंनी आल्बम उघडायचा आग्रह केला. काही फोटो ते भिंगाच्या साहाय्याने निरखून बघत होते आणि जणू स्पष्ट दिसत असल्यासारखे लग्न समारंभाचे, मुलांचे आणि जावयाचे कौतुक करत होते. त्यात प्रेमाच्या दृष्टीचा अंश जास्त होता हे कळत होते. सौ. त्यांच्या कलाने वर्णन करून पाने उलटत होती. दोघांनाही फोटो बघण्यात मनापासून आनंद होत होता हे पाहून आम्हालाही आल्याचे सार्थक वाटले. त्यांची ही परिस्थिती पाहून अनेक प्रश्न डोक्यात येत होते, पण ते विचारणे योग्य आहे की नाही हे कळेना. त्यांनी आमची मनःस्थिती ओळखली असावी आणि आमच्या मनातील अनेक प्रश्नांची उत्तरे द्यायला सुरुवात केली. “मी आता लिगली ब्लाईंड असल्याने मला गाडी चालवण्याचे लायसन्स नाही. आपल्या संभाषणावरून संदर्भाने मला तुमचा चेहरा ओळखता आला, पण शॉर्पिंग सेंटरमध्ये अचानक तुम्ही माझ्यासमोर आला असतात, तर ओळखले नसते. बाहेरची आणि घरची सगळी कामे अनिता करते. घर ओळखीचे असल्याने घरात मी एकटा वावरू शकतो. किरकोळ चहापाणीही करतो. अन वाढून घेतो. माझ्या गतीने भांडी धुऊन आवरतो. आमचे एकंदरीत चांगले चालले आहे. टीव्ही दिसत नाही, त्यामुळे तो बंदच असतो. व्हिडियो काढून टाकला आहे, त्यामुळे तुमच्याकडचे लग्न बघता येणार नाही, पण फोटो पाहून समाधान वाटले. गिव देम अवर बेस्ट विशेस. रेडियो आणि गाणी ऐकता येतात, त्यामुळे वेळ चांगला जातो. खेरे म्हणजे एवढा वेळही नसतो. मी माझे सगळे विषय शिकवू शकीन ह्याची हमी कॉलेजला दिली आहे. इतकी वर्ष तेथे नोकरी करत असल्याने त्यांचाही माझ्यावर विश्वास आहे. अनिता मला रोज तिथे सोडते आणि घेऊन येते. ऑफिसमध्ये आणि वर्गामध्ये जायचा रस्ता मनात आखलेला आहे. जिन्याच्या पायऱ्या मोजलेल्या आहेत. रेलिंगला धरून जातो. वाचनालयात जायचा रस्ता जरा अवघड आहे. जिना मोजलेला नाही, म्हणून लांबच्या बिनजिन्याच्या रस्त्याने जातो. माझी सगळी लेकचर्स पीसीवर केलेली आहेत. वर्गात कोणीतरी मुले तो जोडून द्यायला मदत करतात. होमवर्क विद्यार्थ्यांना ई-मेलने पाठवायला सांगतो. माझ्या पीसीवर एक स्पेशल सॉफ्टवेअर घातले आहे. त्याने स्क्रीनवर अक्षरे मोठी दिसतात. त्यामुळे वाचायला वेळ लागला तरी वाचता येतात. क्वचित कोणाला कागदावर होमवर्क करायचे असल्यास त्यांना काय आकाराची अक्षरे वापरायची आणि कसे लिहायचे ते सांगितले आहे, म्हणजे ते मला भिंगाने वाचता येते. पूर्वी जे अर्धा तासात

व्हायचे त्याला आता दोन तास लागतात. त्यामुळे वेळ कसा जातो हे कळत नाही. पुस्तके वाचायला फारसा वेळ मिळत नाही. पुष्कळशी पुस्तके कमी केली आहेत. आता पलंगावर पुस्तके ठेवावी लागत नाहीत, म्हणून अनिताची तक्रार कमी झाली आहे.

‘आमचा धाकटा मधूनमधून घरी येतो, पण तोही त्याच्या कामात गुरफटला आहे आणि लवकरच संसारात गुरफटेल अशी आशा आहे. मधला कधीकधी कॅलिफोर्नियाला यायचा आग्रह करतो. त्याच्या संसारात तरी कशाला व्यत्यय अशा विचाराने तेही आम्ही टाळतो. इथे आमचे ठीक चालले आहे. आमची ओल्ड फेथफूल स्टेशन वॅगन, तुम्ही पाहिलीच असेल, अजून चांगली चालली आहे. ती अनिताच्या सवयीची आहे. ती फार लांब गाडी चालवत नाही. लंग्लाला न येण्याचे खरे कारण हे आहे. तुमच्या आनंदाचा विसर्स होऊ नये म्हणून आधी सांगितले नाही - माफ करा.’

निरोप घेताना अतिशय जड जात होते. आमची भेट झाल्याचे समाधान आणि आनंद त्यांच्या चेहेन्यावर झळकत होते. आमच्या हृदयाची पिळवणूक होत होती. डोळे पाणावले होते. त्यांच्या आनंदाचा विसर्स आम्हाला करायचा नव्हता. भेटल्याचे समाधान आम्हाला वाट होते, पण खोटे हास्य दाखवणे कठीण होते. सदुभाऊ अनिताताईच्या आधाराने तीन पायन्या उतरून ड्राइव्ह वेवर आले. ‘या आमच्याकडे सावकाशीने’ असे औपचारिक म्हणणेही योग्य नव्हते. घसा दाढून आला होता. ‘परत असेच भेटायला येऊ, टेक केअर ऑफ युअरसेल्फ,’ असे कसेबसे म्हणून, मनातील चलविचल लपवण्याचा वायफल प्रयत्न करत तेथून प्रस्थान केले.

गाडीत बराच वेळ शांतता होती. शेवटी, सौ.ने. न राहवून म्हटले, “कसे होणार ह्यांचे?” तिला माझ्या उत्तराची अपेक्षा नव्हती आणि माझ्याकडे उत्तरही नव्हते, पण आम्हाला एवढे माहीत होते, की - सदुभाऊंची जिद दांडगी आहे. ते डोक्यात आलेली गोष्ट लगेच सिद्धीस नेतात. जे आपल्या हातात नसते ते दुःख स्वीकारायचे पण कधीही समस्येवर मात करायचा प्रयत्न सोडायचा नाही असा त्यांचा बाणा होता आणि त्यांना अनिताताईची साथ होती. ते ह्या आपत्तीला तोंड द्यायला समर्थ आहेत. आय विश आय कुड से द सेम अबाऊट मी. आमच्या डोक्यात एकच विचार होता - तेथे कर माझे जुळती! पॉवर हाऊस रेस्टॉरंटजवळ आल्यावर सौ.ने विचारले, ‘जेवायला थांबायचंय ना?’

‘आज इच्छा नाही.’ तिच्या मनचेच उत्तर मी दिले. गाडी घराच्या दिशेने चालू राहिली.

◆

- सुधीर आं बे कर
(‘अम्मा - अमे रिका माता’ या कथासं ग्रहातून)